

Godsgeloof of atheïsme?

HOORCOLLEGE OVER DE FILOSOFISCHE STRIJD DER WERELDBESCHOUWINGEN

Door Herman Philipse

NRC **HANDELSBLAD**
ACADEMIE

Opname:

Sandro Ligtenberg

(Utrecht, februari en maart 2009)

Stem inleiding:

F.C. van Nispen tot Sevenaer

Mastering:

Frits de Bruijn

Vormgeving:

Aad van den Berg, Bart de Jong

Productie en vermenigvuldiging:

Media Motion BV

ISBN 978-90-8530-056-4

NUR 77

Copyright © 2009

Herman Philipse

Alle rechten voorbehouden. Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen, mag niets uit deze uitgave worden vervoelvoudigd, uitgeleend, verhuurd, uitgezonden, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door (foto)kopiëren, opnamen of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

NRC HANDELSBLAD ACADEMIE

Onder de naam NRC Handelsblad Academie organiseert de krant speciaal voor abonnees evenementen met een educatief karakter. Een uitdagende selectie cursussen, lezingen, debatten, hoorcolleges en reizen op het gebied van cultuur, maatschappij en persoonlijke ontwikkeling vindt u regelmatig in de krant en op nrc.nl/academie.

Kijk voor het complete aanbod op nrc.nl/academie.

*De hoorcolleges van NRC Handelsblad Academie worden geproduceerd i.s.m.
Home Academy Publishers, www.home-academy.nl*

Deze uitgave is tot stand gekomen i.s.m. Studium Generale Utrecht, www.sg.uu.nl

Prof.dr.mr. Herman Philipse is universiteitshoogleraar aan de Universiteit Utrecht en doet onderzoek op het gebied van de moderne en contemporaine wijsbegeerte. Naast vele wetenschappelijke werken schreef hij o.a. de essaybundel *Het Atheïstisch Manifest*. Van hem zijn de volgende hoorcolleges op audio-cd verschenen: *Acht Filosofische Miniaturen*, *Filosofen van de 20ste Eeuw*, *Godsdienstfilosofie*, *Wetenschap versus Godsdienst* en *Ethiek en evolutie*.

I N H O U D S O P G A V E

CD 1

Godsgeloof in het tijdperk van wetenschap
Introductie

H1: Problemstelling en methodologie

H2: Valideerbaarheid van religieuze
onderzoeksmethoden

H3: Vier opties voor een gelovige in ons
wetenschappelijke tijdperk

CD 5

De opstanding van Jezus als superwonder

H1: De waarschijnlijkheid
van wonderen

H2: De getuigenverklaringen verklaard

H3: De afweging
der waarschijnlijkheden

Godsgeloof of atheïsme?

HOORCOLLEGE OVER DE FILOSOFISCHE STRIJD DER WERELDBESCHOUWINGEN

Door Herman Philipse

CD 2

Interpretaties van religieuze taalgebruik

H1: Nonoverlapping Magisteria?

H2: Radicale scheiding der taalspelen?

H3: Een andere toepassing
van Wittgenstein

CD 6

Kosmologische redeneringen

H1: Soorten kosmologische redeneringen

H2: Swinburne's C-inductieve
kosmologische redenering

H3: Simplex veri sigillum?

CD 3

Godsgeloof gerechtvaardigd zonder argumenten

H1: De gereformeerde objectie tegen

natuurlijke theologie

H2: Uitwerking van de positieve strategie.

H3: Evaluatie van Plantinga's uitgebreide A/C model.

CD 7

Redeneringen voor en tegen Intelligent Ontwerp

H1: Van Nieuwentijt en Paley tot Darwin en daarna

H2: Van locale naar globale
ontwerpredeneringen

H3: Evaluatie van fine-tuning redeneringen

CD 4

De Godshypothese als verklaring

H1: Bayesiaanse confirmatietheorie.

H2: Theïsme als theorie: het probleem van
voorspellend vermogen.

H3: Is moraal absoluut?

CD 8

Religieuze ervaring

H1: Van C-inductie naar P-inductie.

H2: Agnosticisme of Atheïsme?

H3: Laatste vragen.

Godsgeloof of atheïsme?

HOORCOLLEGE OVER DE FILOSOFISCHE STRIJD DER WERELDBESCHOUWINGEN

Godsgeloof in het tijdperk van wetenschap

Motto: *“I think it may not be amiss to take notice, that however Faith be opposed to Reason, Faith is nothing but a firm assent of the mind: which if it be regulated, as is our duty, cannot be afforded to any thing, but upon good reason; and so cannot be opposite to it. He that believes, without having any reason for believing, may be in love with his own fancies; but neither seeks truth as he ought, nor pays the obedience due to his Maker, who would have him use those discerning faculties he has given him, to keep him out of mistake and error.”* (John Locke, *An Essay Concerning Human Understanding* (1689), Bk. IV, Chap. xvii (ed. Nidditch, OUP 1975, pp. 687-8))

Hoofdstuk I: Probleemstelling en methodologie

a. Probleemstelling van de reeks: kan een hedendaags goed opgeleid mens redelijkerwijze geloven in het bestaan van God of goden? Het citaat van Locke is typerend voor de zeventiende eeuw en staat in een lange traditie (vgl. Paulus, *Rom.* 1:18-21). Maar inmiddels is onze intellectuele situatie t.g.v. wetenschappelijke vooruitgang en kennis van andere beschavingen drastisch veranderd. Opzet van het college. Verband met eerdere collegereeksen. Wanneer is het redelijk te geloven dat p? Alethische en instrumentele redelijkheid. Locke's beginsel van redelijkheid. Intellectuele arbeidsdeling. Kernvraag: hebben “experts” betrouwbare methoden van waarheidsvinding?

b. Methodologie. Drie niveaus van methodologie: (1) zeer abstract en algemeen, b.v. inductivisme of Karl Poppers falsificationisme; (2) niet vak-specifiek en toch niet geheel algemeen, b.v. statistiek, historische hermeneutiek; (3) vak-specifiek en theoriegeladen, b.v. methoden om gravitatiegolven te meten, methoden om de temperatuur in de zon te bepalen enz. Geen discipline kan zonder (3). Valideerbaarheidsvereiste.

c. Theoriegeladen methoden van onderzoek in de theologie. De logische vorm van religieuze existentiehypothesen: “er bestaat een x, zodat Gx...”. Algemene definitie van ‘G’: goden zijn levende wezens die enigszins *lijken op menselijke personen* maar niet behoren tot enige biologische species (b.v. Wodan, Zeus, Ganesha, God...). Daarom zijn de theoriegeladen onder-

Godsgeloof of atheïsme?

HOORCOLLEGE OVER DE FILOSOFISCHE STRIJD DER WERELDBESCHOUWINGEN

Godsgeloof in het tijdperk van wetenschap

zoeksmethoden van godsdiensten *geënt op methoden van menselijke communicatie*: bidden, ontvangen van openbaringen, horen van stemmen, duiden van wartaal, dromen enz. Vraag: zijn dergelijke methoden valideerbaar?

Hoofdstuk II: Valideerbaarheid van religieuze onderzoeksmethoden

a. Bidden. Soorten van bidden: petitionair, meditatief, onderzoekend (Welke god bestaat? Wat wil die god?). Voorbeeld: Elia op de berg Karmel (1 Kon. 18:20-46). Is dit een betrouwbare en valideerbare methode? Empirisch onderzoek naar de effectiviteit van bidden (meestal petitionair): Francis Galton, “Statistical Inquiries into the Efficacy of Prayer” (*Fortnightly Review*, 1872); Mantra II (“*Monitoring and Actualisation of Noetic Trainings*”), *The Lancet*, 16 juli 2005; STEP (“Study of the Therapeutic Effects of Intercessory Prayer”) *American Heart Journal*, 4 april 2006. Caveats: is het effect van de gebedsgroepen in de experimenten niet onmeetbaar klein in verhouding tot het effect van al het wereldwijde bidden voor alle zieken? En is een *double-blind* test mogelijk als het risico bestaat van een alwetende god als proefpersoon? Vgl. Marcel Sarot, “Bidden tegen beter weten in?”, in Cees Dekker et al., *Omhoog kijken in platland* (Ten Have, Kampen, 2007), pp. 200-217. Maar: validering is mislukt en geen modern gelovige zal Elia’s *experimentum crucis* nog ensceneren.

b. Openbaringen. Neem Joseph Smith jr. (1805-1844), volgens Harold Bloom (*The American Religion*, 1992) een “authentiek religieus genie”. Veroordeeld als bedrieger in 1829. De verschijning van de engel Moroni en de gouden platen, die opgingen in het niets. Het Boek van Mormon (oplage meer dan 100.000.000). Probleem van de diversiteit van openbaringen. De Pyrrhoonse crisis.

c. Horen van stemmen. B.v. Saulus op weg naar Damascus (Hand. 9:1-19); Mohammeds eerste openbaring (Ibn Ishaak, *Leven van Mohammed*) enz.

d. Interpreteren van wartaal. B.v. Pythia te Delphi.

e. Concluderende analyse. Al deze methoden zijn op vier gronden te verwerpen als betrouwbare wijzen van waarheidsvinding: (1) ze leiden tot divergerende/contradictoire resultaten of

Godsgeloof of atheïsme?

HOORCOLLEGE OVER DE FILOSOFISCHE STRIJD DER WERELDBESCHOUWINGEN

Godsgeloof in het tijdperk van wetenschap

resultaten die aantoonbaar onwaar zijn. (2) Bij divergerende resultaten is er geen verdere theologische onderzoeksmethode die uitkomst kan bieden. Gevolg: dogmatisme (b.v. *Declaratio "Dominus Iesus"* (2000)), of zelfs oorlog. (3) De religieuze achtergrondtheoriën ter verklaring van de verschijnselen (zoals horen van stemmen) zijn vervangen door betere, niet-religieuze achtergrondtheorieën. B.v. horen van stemmen blijkt veel voor te komen bij psychotische stoornissen/schizofrenie; het ter aarde storten van Saulus wordt nu gezien als een symptoom van temporaalkwabepilepsie; de Pythia blijkt vergiftigd te zijn geweest door methaan, ethaan, en ethyleen. (4) religieuze wereldbeelden zijn in de loop van de laatste 400 jaar vervangen door een op wetenschappelijk onderzoek gebaseerd wereldbeeld, waarin goden geen plaats meer hebben (*consilience of inductions*). B.v.

het bestaan van de lichaamsloze monotheïstische god is hoogst onwaarschijnlijk gezien onze kennis over hersenen en bewustzijn.

Hoofdstuk III: Vier opties voor een gelovige in ons wetenschappelijke tijdperk a. De boom der beslissingen. (A) Is een religieuze bestaansuitspraak (p: 'God bestaat') te interpreteren als (1) een waarheidsclaim of (2) anderszins? (B) Indien (1), is het (3) noodzakelijk redenen te geven om zo'n uitspraak redelijkerwijze te aanvaarden of (4) hoeft dit niet? (C) Indien (3), moeten die redenen (5) dan analoog zijn aan de argumenten voor wetenschappelijke bestaansuitspraken of (6) zijn ze van geheel andere aard? Er zijn dus 4 opties voor de gelovige, nl. (2), (4), (5), en (6).

Godsgeloof of atheïsme?

HOORCOLLEGE OVER DE FILOSOFISCHE STRIJD DER WERELDBESCHOUWINGEN

Godsgeloof in het tijdperk van wetenschap

b. Voorlopige analyse der vier opties. (2) Moreel expressivisme; Wittgenstein et al. (4) Kierkegaard, Calvinisten, tegenwoordig Alvin Plantinga (*Warranted Christian Belief*, OUP 2000). (5) Richard Swinburne (*The Existence of God*, 2e uitg., OUP 2004) en kritisch Richard Dawkins, *The God Delusion* (Bantam Pr., 2006). (6) Weinig plausibel, gezien het bovenstaande! Dus: 3 *prima facie* plausible opties voor de gelovige.

c. Samenvatting en opzet van de collegereeks. Verwante lezingenreeksen van Herman Philipse: **Godsdienstfilosofie. Een hoorcollege over religie tussen wonder en wetenschap.* 8 CD's. Home Academy Publishers 2006. ISBN 90-8530-050-2; **Wetenschap versus godsdienst. Een hoorcollege over grote conflicten, van Copernicus tot Dawkins.* 8 CD's. Home Academy Publishers 2007. ISBN 978-90-8530-203-2. **Ethiek en Evolutie. Een hoorcollege over de geschiedenis, biologie, filosofie en antropologie van de moraal.* 8 CD's. Home Academy Publishers 2008. ISBN 978-90-8530-403-6.

Godsgeloof of atheïsme?

HOORCOLLEGE OVER DE FILOSOFISCHE STRIJD DER WERELDBESCHOUWINGEN

Interpretaties van religieus taalgebruik

Motto: “Zes miljoen huishoudens krijgen in februari [2009], 200 jaar na de geboorte van Darwin, een anti-evolutionistische brochure in de bus met als titel ‘Evolutie of schepping: wat geloof jij?’...[H]et gaat hier om een aloude, maar fatale verwarring van wat de Utrechtse hoogleraar godsdienstfilosofie Vincent Brümmer het taalspel van de wetenschap en het taalspel van het geloof noemde. Bij het eerste gaat het om een wetenschappelijke verklaring van verschijnselen, bij het tweede om zingeving en geloof in Gods handelen en bedoelingen” (Pieter Drenth, Trouw, 29-XI-2008).

Hoofdstuk I: Nonoverlappend Magisteria?

a. Samenvatting C. 1 en probleemstelling C. 2. Paulus - Locke: de stelling dat God bestaat voldoet aan “evidentialism” (“A wise man proportions his belief to the evidence”). Natuurlijke theologie. Deze overtuiging is door vier eeuwen wetenschappelijke vooruitgang problematisch geworden. In college 1 werd dit geadstrueerd aan de hand van de domein-specifieke methoden van kennisverwerving in de theologie. Opties voor de gelovige: (1) ontkennen dat geloof een waarheidspretentie inhoudt; (2) men kan redelijkerwijze geloven dat God (of een god) bestaat zonder daar enig argument voor te (hoeven) geven; (3) men moet argumenten geven, maar die zijn van fundamenteel andere aard dan wetenschappelijke; (4) men moet argumenten geven die logisch gezien van hetzelfde soort zijn als wetenschappelijke. Vraagstelling ad (1): Hoe kunnen we zo’n radicale scheiding tussen wetenschap en geloof plausibel maken?

b. Stephen Jay Gould: “Nonoverlapping Magisteria (*Natural History* 106, 1997: 16-22). Aspecten van religies. Aantrekkelijkheid van radicale boedelscheiding wetenschap-godsdienst. Goulds versie: “The lack of conflict between science and religion arises from a lack of overlap between their respective domains of professional expertise - science in the empirical constitution of the universe, and religion in the search for proper ethical values and the spiritual meaning of our lives”. Maar: zijn zingeving en de religieuze rechtvaardiging van moraal mogelijk zonder de feitelijke vooronderstelling dat God bestaat? Veronderstellen deze andere

Godsgeloof of atheïsme?

HOORCOLLEGE OVER DE FILOSOFISCHE STRIJD DER WERELDBESCHOUWINGEN

Interpretaties van religieus taalgebruik

aspecten van religies niet het doxastisch-alethische aspect? Waar zou anders de “professional expertise” van priesters en imams op de gebieden van moraal en zingeving vandaan kunnen komen? We moeten dieper graven.

Hoofdstuk II: Radicale scheiding der taalspelen?

a. Wittgenstein over godsdienst. “Das Christentum gründet sich nicht auf eine historische Wahrheit, sondern es gibt uns eine (historische) Nachricht und sagt: jetzt glaube! Aber nicht, glaube diese Nachricht mit dem Glauben, der zu einer geschichtlichen Nachricht gehört, - sondern: glaube, durch dick und dünn und das kannst Du nur als Resultat deines Lebens...” (*Culture and Value*, p. 32) . Is dit “expressivisme” (“God bestaat” is in het geheel geen feitelijke waarheidsclaim maar heeft een andere functie)? Cf. CV, p. 64: “Es kommt mir vor, als könne ein religiöser Glaube nur etwas wie das leidenschaftliche Sich-entscheiden für ein Bezugssystem sein. Also obgleich es Glaube ist, doch eine Art des Lebens, oder eine Art das Leben zu beurteilen. Ein leidenschaftliches Ergreifen dieser Auffassung...” Wittgensteins opvatting van filosofische problemen in *Philosophische Untersuchungen I*, §§108ff). Logische Grammatik, Sprachspiele, Übersicht. “Die Philosophie ist ein Kampf gegen die Verhexung unsres Verstandes durch die Mittel unserer Sprache”. Volgingen van W.: Rush Rhees, Peter Winch, Norman Malcolm, en Dewi Zephaniah Phillips.

b. ‘God’ en de filosofie van de wiskunde. Oude filosofische vraag: wat is een getal? Getallen bestaan! (cf. existentiebewijzen in de wiskunde). Maar wat zijn het precies? Platonisme en psychologisme. Vooronderstelling van dit filosofische probleem: telwoorden verwijzen naar entiteiten. Oppervlakte- en dieptegrammatica: misleidende werking van de oppervlaktegrammatica (“substantieven *moeten* wel verwijzen naar substanties!”). Hoe wijsgerige problemen verdwijnen. Wiskundige uitspraken als regel-formuleringen. Idem met ‘God’? Is ‘God bestaat’ vergelijkbaar met ‘er bestaat een priemgetal groter dan elk willekeurig priemgetal’? D. Z. Phillips: “...so far from omitting the notion of divine reality, I am endeavouring to elucidate its grammar. It is a misunderstanding to try to get ‘behind’ grace to God, since ‘grace’ is a synonym for ‘God’. As with ‘generosity is good’, so with ‘the grace of God’ we are not attributing a

Godsgeloof of atheïsme?

HOORCOLLEGE OVER DE FILOSOFISCHE STRIJD DER WERELDBESCHOUWINGEN

Interpretaties van religieus taalgebruik

predicate to an indefinable subject. We are being given a rule for one use of ‘good’ and ‘God’, respectively...” (*The Oxf. Handbk of Phil. of Religion*, OUP 2005, p. 461).

c. Evaluatie. Voordelen van de Wittgensteinaanse opvatting van ‘God bestaat’: alle godsdienstkritiek slaat de plank mis, want interpreteert de dieptegrammatica van religieuze taal verkeerd. Historische inadequatheid van deze analyse. Vervorming of hervorming? Vervormigheid religieus taalgebruik: kijk naar het feitelijke gebruik! God als persoon met causale werkingen. Zijn taalspelen radicaal gescheiden? Opnieuw het probleem van de feitelijke vooronderstelling van Gods bestaan voor de zinvolheid van de religieuze taalspelen. Maar: wat houdt deze vooronderstelling precies in? Hoe is ‘God’ gedefinieerd in monotheïstische religies?

Hoofdstuk III: Een andere toepassing van Wittgenstein.

a. Oorsprong van het monotheïstische godsconcept. David Hume’s *Natural History of Religion* (1757). De oorsprong van godsdiensten. Polytheïsme ouder dan monotheïsme: hoe ontstaat het? Ook monotheïsme niet door rede ontstaan, maar (Hume) door competitie in vleierij. Probleem: idee van een oneindige lichaamsloze god onbegrijpelijk.

b. Zinvolheidscondities van psychologisch taalgebruik. Semantisch Cartesianisme, logisch behaviorisme, en Wittgensteins visie: gedragswijzen als criteria.

c. Heeft het theïstische godsbegrip betekenis? Het theïstische ‘taalspel’: eerst psychologische eigenschappen aan God toeschrijven en dan de zinvolheidsvoorwaarde daarvoor schrappen door te zeggen dat God onlichamelijk is. Cf. Anthony Kenny, *The Unknown God* (2004), p. 80: “Philosophy in this area leads to the same conclusion as that of those theologians who have said that when we speak of God we do not know what we are talking about”. Theïsme, atheïsme (particulier, universeel), semantisch atheïsme.

Godsgeloof of atheïsme?

HOORCOLLEGE OVER DE FILOSOFISCHE STRIJD DER WERELDBESCHOUWINGEN

Godsgeloof gerechtvaardigd zonder argumenten

Motto: “What Calvin means, then... is that we don't require argument from, for example historically established premises about the authorship and reliability of the bit of Scripture in question to the conclusion that the bit in question is in fact true... Scripture is self-authenticating in the sense that for belief in the great things of the gospel to be justified, rational, and warranted, no historical evidence and argument for the teaching in question, or for the veracity or reliability or divine character of Scripture... are necessary. The process by which these beliefs have warrant for the believer swings free of those historical and other considerations; these beliefs have warrant in the basic way”. Alvin Plantinga, *Warranted Christian Belief* (OUP 2000), p. 262.

Hoofdstuk I: De gereformeerde objectie tegen natuurlijke theologie

a. Samenvatting en probleemstelling. Paulus - Locke: “the evidentialist challenge” (“A wise man proportions his belief to the evidence”). Openbaringstheologie en Natuurlijke theologie. Hoe kan de gelovige reageren op het feit dat natuurlijke theologie ongeloofwaardig is geworden door vier eeuwen wetenschappelijke vooruitgang? In college 2 werd optie (1): ontkennen dat de uitspraak “God bestaat” een waarheidspretentie inhoudt, te licht bevonden. Nu optie (2): een modern, goed opgeleid mens kan redelijkerwijze geloven dat God (een god) bestaat zonder daar enig argument voor te (hoeven) geven. Goddelijke genade troeft de rede af. Calvijn-Herman Bavinck-Alvin Plantinga. “The Reformed Objection to Natural Theology” (*Christian Scholar's Review*, 1982): “a person is entirely within his epistemic rights, entirely rational, in believing in God, even if he has no argument for his belief and does not believe it on the basis of any other beliefs he holds”. Hoe kan men dit standpunt aannemelijk maken?

b. Negatieve en positieve strategie. Rechtvaardigingstheorieën in de epistemologie: coherentisme en funderingsmodellen. Afgeleide overtuigingen en (legitieme) basisovertuigingen. Plantinga's doel: aantonen dat “God bestaat” een legitieme basisovertuiging kan zijn (lijkt contra-intuïtief). Negatieve strategie: “klassiek funderingsdenken” stelde hiervoor veel te hoge eisen (“evident”, “onbetwifelbaar”, “oncorrigeerbaar”). Dus als “God bestaat” niet aan die eisen voldoet, is dat geen reden om deze overtuiging niet als legitieme basisovertuiging te aanvaarden. Maar: een positieve strategie is ook nodig!

Godsgeloof gerechtvaardigd zonder argumenten

c. De positieve strategie. Def. “warrant” (epistemische waarborg): dat waardoor kennis is onderscheiden van louter overtuiging. Een “externalistische” theorie van epistemische waarborg: De overtuiging dat p heeft epistemische waarborg voor S desda:

- (1) S’s overtuiging dat p het gevolg is van het goed functioneren van S’s kenvermogens;
 - (2) in een cognitieve omgeving van het soort waarvoor die vermogens “ontworpen” zijn;
 - (3) volgens een ontwerp gericht op het genereren van ware overtuigingen;
 - (4) terwijl het statistisch waarschijnlijk is dat zo geproduceerde overtuigingen waar zijn.
- Als voldaan is aan (1-4), is een sterke overtuiging kennis. Hypothese: *sensus divinitatis*.

Hoofdstuk II: Uitwerking van de positieve strategie.

a. Vereisten voor het A/C model. De hypothese dat God een *sensus divinitatus* in ons gepland heeft (Aquinas-Calvijn). Plantinga: dit model voldoet aan 2 vereisten: **(m)** het model is “epistemisch mogelijk”, dwz verenigbaar met al onze kennis; **(n)** er zijn geen objecties tegen met A/C model die niet ook objecties zijn tegen Christelijke leerstellingen. Waarom **(n)** belangrijk is voor het doel van *Warranted Christian Belief*, nl. aantonen dat *de iure* objecties tegen Christendom (b.v. Marx, Nietzsche, Freud) niet kunnen zonder *de facto* objecties. Nut: het critici moeilijker maken (Marx, Nietzsche, Freud, Dennett, et al. houden godsdienst voor irrationeel zonder de leerstellingen ervan expliciet te weerleggen). Hoe het A/C model dit doel bereikt (externalisme!).

b. Uitbreiding van het A/C model. Het model lijkt niet te voldoen aan (m, n) want men zou op grond van het model verwachten dat alle mensen nu & vanaf het begin van de mensheid monotheïst zijn, *quod non*. Deze objectie is onafhankelijk van objecties tegen monotheïsme sec (cf. n) en toont aan dat het model niet epistemisch mogelijk is (cf. m). Plantinga’s oplossing: hij moet veronderstellen dat de *sensus divinitatis* vaak niet goed functioneert (cf. conditie 1). Volgens P. heeft de Erfzonde onze *sensus divinitatis* beschadigd. Bij Christenen is dit orgaan gerepareerd door de Heilige Geest.

c. Waarde van het uitgebreide A/C model. Het is hypothetisch: *indien* God bestaat, kan hij ons een *sensus divinitatis* hebben gegeven en deze hebben hersteld na de erfzonde, zodat aan

Godsgeloof of atheïsme?

- 15 -

HOORCOLLEGE OVER DE FILOSOFISCHE STRIJD DER WERELDBESCHOUWINGEN

Godsgeloof gerechtvaardigd zonder argumenten

voorwaarde 1-4 kan zijn voldaan bij een gelovige. Het model kan ons niet leren of God bestaat, indien we daaraan twijfelen (daarvoor is natuurlijke theologie onontbeerlijk!). Het heeft dus de dubieuze verdienste alleen de dogmatische en nooit twijfelende gelovige te sterken in zijn dogmatisme!

Hoofdstuk III: Evaluatie van Plantinga's uitgebreide A/C model.

a. Het veralgemeniseringsprobleem (*Problem of generality*). Nogmaals: inter-nalisme vs. externalisme in de epistemologie. Welk abstractieniveau te kiezen voor vereiste 4? Waarborg moet gescheiden blijven van waarheid! Probleem: de keuze van het abstractieniveau is vaak willekeurig, terwijl verschillende keuzen leiden tot het oordeel wèl/niet gewaarborgd. Leveren condities (1-3) een oplossing bij het uitgebreide A/C model? Wel voor God, niet voor ons! Dus: wij kunnen nooit weten of er waarborg is.

b. Het probleem van godsdienstige diversiteit (*Problem of religious diversity*). Def. "godsdienstige exclusivist": iemand die zich bewust is van godsdiensten die qua geloofsinhoud onverenigbaar zijn met de eigen godsdienst en toch zonder enig argument aan die eigen geloofsinhoud vasthoudt. Vraag: kan men redelijkerwijze een religieuze exclusivist zijn? Is externalistische waarborg (*warrant*) hiervoor voldoende? Weerleggende en ondermijnende vernietigers (*rebutting and undercutting defeaters*). Overgang van externalisme naar internalisme. Neutraliserende contra-vernietigers. Onverenigbare geloofsinhouden als weerleggende vernietigers (nemen waarborg weg omdat ze de eigen overtuiging weerspreken). Hoe kan de gelovige dit neutraliseren? Kan dit door de overtuiging dat hij een goed werkende *sensus divinitatis* heeft en rivaliserende gelovigen niet? Nee, vanwege drie redenen: rivaliserende godsdiensten zeggen dit ook; hiertoe moet men een beroep doen op onafhankelijk bewijsmateriaal voor het goed werken van de eigen *sensus divinitatis*; het zou een *petitio principii* zijn.

c. Conclusie. Indien Godsgeloof een waarheidspretentie behelst, kan het niet redelijk zijn zolang er geen overtuigende argumenten voor die waarheidspretentie bestaan.

Godsgeloof of atheïsme?

HOORCOLLEGE OVER DE FILOSOFISCHE STRIJD DER WERELDBESCHOUWINGEN

De Godshypothese als verklaring

Motto 1: “It is one of the intellectual tragedies of our age that when philosophy in English-speaking countries has developed high standards of argument and clear thinking, the style of theological writing has been largely influenced by the continental philosophy of Existentialism, which, despite its considerable other merits, has been distinguished by a very loose and sloppy style of argument. If argument has a place in theology, large-scale theology needs clear and rigorous argument” (Richard Swinburne, *The Coherence of Theism*, revised ed., OUP 1993, p. 7).

Motto 2: “The point, however, remains that, given the difficulty in reaching a conclusion about whether any scientific theory is more probable than not, any difficulty about reaching a conclusion about whether theism is more probable than not is not in any way to the special discredit of theism. Yet the situation is by no means hopeless” (Richard Swinburne, *The Existence of God*, 2nd. Ed. OUP 2004, p. 333).

Hoofdstuk I: Bayesiaanse confirmatietheorie.

a. Samenvatting en probleemstelling. Om een riskant debat met ongelovigen te vermijden, betoegen theologen/filosofen ofwel dat (1) godsgeloof geen waarheidspretentie inhoudt (D.Z. Phillips), ofwel dat (2) men geheel gerechtvaardigd kan zijn in het geloof dat God bestaat enz. zonder enig argument te hoeven geven (Alvin Plantinga). Beide opties bleken echter onhoudbaar. De gelovige zal dus overtuigende argumenten moeten geven om op intellectueel integere wijze te kunnen volhouden dat God/een god bestaat. Leken en specialisten. Inductieve en deductieve argumenten. *Inference to the best explanation*. Richard Swinburne: “Dezelfde criteria die natuurwetenschappers gebruiken om hun eigen theorieën te bevestigen, brengen ons ertoe om verder dan die theorieën te kijken naar een schepper-God die al het bestaande ondersteunt”. Maar: wat is de waarschijnlijkheidslogica van die argumenten?

b. Verschillende waarschijnlijkheidslogica's. Soorten waarschijnlijkheid: fysisch, statistisch, epistemisch. Epistemische/logische waarschijnlijkheid: hoe waarschijnlijk is het dat hypothese *h* waar is, gegeven de waarheid van empirisch materiaal (evidence) *e*? Notatie: $P(h/e\&k)$, waar

Godsgeloof of atheïsme?

HOORCOLLEGE OVER DE FILOSOFISCHE STRIJD DER WERELDBESCHOUWINGEN

De Godshypothese als verklaring

k=background knowledge. Voorbeeld: Arthur Eddington's expeditie naar Principe Island in 1919. $P(e|a.r.t.) > P(e|class.mech)$. De "law of likelihood": de waarnemingen e maken h₁ waarschijnlijker dan h₂ desda $P(e|h_1) > P(e|h_2)$ en in de mate $P(e|h_1)/P(e|h_2)$. Dit laatste wordt de "likelihood ratio" genoemd. Deze wet zegt echter slechts dat bepaalde e de ene hypothese waarschijnlijker maakt dan de andere. Ze staat ons niet toe te concluderen dat h (b.v. theïsme) een waarschijnlijkheid heeft van boven een bepaalde drempelwaarde (b.v. 1/2). En dit is wat de gelovige zou willen.

Het theorema van Bayes:
$$P(h|e \& k) = \frac{P(e|h \& k) \cdot P(h|k)}{P(e|k)}$$

Subjectieve en objectieve Bayesianen. C-inductieve en P-inductieve argumenten.

De additiestrategie van Swinburne. Het relevantie criterium $P(e|h \& k) > P(e \& k)$. De bewijslast voor de theïst die ervoor kiest te argumenteren. Cf. bijvoorbeeld Colin Howson & Peter Urbach: *Scientific Reasoning, The Bayesian Approach* (Open Court, 1989, 1993).

Hoofdstuk II: Theïsme als theorie: het probleem van voorspellend vermogen.

a. Randvoorwaarden voor het voorspellend vermogen $P(e|h \& k)$ van theïsme. (1) Vermijdt een Gatengod (*God-of-the-gaps*). Cf. Henry Drummond (Lowell Lectures, 1893) over gg-theologen: "their interest in science is not in what it can explain but in what it cannot"; "their quest is ignorance not knowledge", zodat "their daily dread is that the cloud may lift". Voorbeelden: Newton-Laplace over het zonnestelsel; Darwin versus Paley; Michael Behe over onreducerbaar complexe organismen (flagellum van bacteria). (2) Vermijdt voorspellingen waarvan men nog niet weet of ze uitkomen. Cf. Swinburne: "it is in itself no objection to the hypothesis that there is a God, that it does not yield predictions such that we can know only tomorrow, and not today, whether they succeed" (*The Existence of God*, p. 70). (3) Dus beperk de gegevens e tot onbetwistbare gegevens die "te groot" of "te vreemd" zijn om door de wetenschap verklaard te worden. Lessen der wetenschapsgeschiedenis. Gevaar: "Gods wegen zijn ondoordringelijk".

b. Het voorspellend vermogen van theïsme. Wat is voorspellend vermogen? Moet de hypothese een verschijnsel zeer waarschijnlijk maken? Het relevantie criterium is voldoende:

Godsgeloof of atheïsme?

HOORCOLLEGE OVER DE FILOSOFISCHE STRIJD DER WERELDBESCHOUWINGEN

De Godshypothese als verklaring

$P(e|h \& k) > P(e|k)$. Dimensies van $P(e|h \& k)$: omvang, diversiteit, volledigheid, precisie, kwantificeerbaarheid, kracht. Swinburne: de omvang van het voorspellend vermogen van theïsme is universeel, want God heeft alles geschapen. Wetenschappelijke en personalistische verklaringen. Het vereiste van onafhankelijke achtergrondkennis over de intenties enz. van een persoon. Maar: hoe überhaupt een waarde te geven aan $P(e|h \& k)$ wanneer $h = \text{theïsme}$? Deze waarde hangt af van de waarschijnlijkheid dat God e tweeweg wilde brengen. Def. theïsme: er bestaat 1 en slechts 1 lichaamsloze geest die absoluut vrij, oneindig goed, alwetend, en almachtig is. Het probleem van Gods absolute vrijheid. To create or not to create?

Hoofdstuk III: Is moraal absoluut?

- a. Swinburne's oplossing voor het probleem van voorspellend vermogen.** (1) Morele oordelen zijn waar/onwaar. (2) God is alwetend, kent alle waarheden. (3) God is absoluut vrij, dus zal altijd het beste willen doen. (4) God is almachtig, dus zal altijd het beste doen. (5) Dus God is algoed. (6) Wij mensen hebben (beperkte) kennis van morele waarheden. (7) Dus hebben wij (beperkte) toegang tot Gods intenties. (8) Dus heeft theïsme voorspellend vermogen.
- b. Het probleem van norm-subjecten.** Morele waarheden ("Overspel is slecht") equivalent met normen ("Gij zult niet overspelig zijn"). Voor welke klasse van norm-subjecten geldt een norm? Deugden zoals kuisheid, moed, generositeit enz. niet van toepassing op God. Hypothese: alle morele waarheden gerelateerd aan menselijk welbevinden en geluk. Maar dan geven onze morele inzichten ons geen toegang tot Gods intenties. Frans de Waal: "Morality is a group-oriented phenomenon born from the fact that we rely on a support system for survival. A solitary person would have no need for morality..." (*Primates and Philosophers*, PUP 2006, pp. 161-2).
- c. Toetsing van de hypothese dat moraal mens-relatief is.** Waarom zou God geesten of mensen willen scheppen? Swinburne: "a solitary God would be a bad state of affairs. God needs to share, to interact, to love..." (*The Existence of God*, p. 119). Probleem van antropomorfe projecties. Conclusie: we kunnen $P(e|h \& k)$ niet bepalen. Gevolg voor argumenten voor of tegen het bestaan van God. Conclusies over religieuze opties.

Godsgeloof of atheïsme?

HOORCOLLEGE OVER DE FILOSOFISCHE STRIJD DER WERELDBESCHOUWINGEN

De opstanding van Jezus als superwonder

Motto: “I shall argue [that] the Resurrection only occurred if God brought it about, and so we need to consider whether the life of Jesus is the sort of life which God would resurrect. In so far as we have reason to suppose that it is, we will need less detailed evidence in the form of what documents have to say... about what happened after the death of Jesus in order to support the claim that he rose from the dead, than we would need otherwise. New Testament scholars sometimes boast that they inquire into their subject matter without introducing any theological claims. If they really do this, I can only regard this as a sign of deep irrationality on their part...” Richard Swinburne, *The Resurrection of God Incarnate* (OUP, 2003), p. 3.

Hoofdstuk I: De waarschijnlijkheid van wonderen

a. Problemstelling. Opnieuw de drie opties voor de gelovige. Natuurlijke theologie en openbaringstheologie. Theïsme als hypothese. Probabilistische arguments to the best explanation. Vorige keer: het probleem van het voorspellend vermogen $P(e/h\&k)$ van theïsme. Laten we “for the sake of argument” veronderstellen dat het oplosbaar is! Swinburne’s strategie om een “God-of-the-gaps” te vermijden: voer als empirisch bewijsmateriaal voor theïsme louter dingen aan die ofwel “too big” ofwel “too odd” zijn voor de wetenschap om te verklaren. Het paradigmatische voorbeeld van “too odd”: wonderen. Wat is een wonder? *Mirvels en Miracles*. Wonderen als schendingen van natuurwetten. Een dilemma: schendingen van onze wets hypothesen of van ware natuurwetten? Vraagstelling dit college: hoe waarschijnlijk is het dat Jezus waarlijk lichamelijk is opgestaan? En hoe moeten we die waarschijnlijkheid bepalen? Belang.

b. David Hume’s “On Miracles”. *Enquiry Concerning Human Understanding*, Ch.10, §1. Hume: “a general maxim worthy of our attention”: “no testimony is sufficient to establish a miracle, unless the testimony be of such a kind, that its falsehood would be more miraculous, than the fact, which it endeavours to establish”. Hoe evalueert Hume de waarschijnlijkheid dat de wonderlijke gebeurtenis heeft plaats gehad? Natuurkennis als (enige) achtergrond, dus deze waarschijnlijkheid is miniem. Wat H. laat zien in §2: dat het veel waarschijnlijker is dat de getuigen de onwaarheid spreken (vele factoren) dan dat het wonder geschiedde, gegeven

Godsgeloof of atheïsme?

HOORCOLLEGE OVER DE FILOSOFISCHE STRIJD DER WERELDBESCHOUWINGEN

De opstanding van Jezus als superwonder

de wetenschappelijke achtergrondkennis. Bewijs Hume hierdoor dat dat “no human testimony can have such force as to prove a miracle?”

c. Waar Hume tekort schiet. Charles Babbage, *Ninth Bridgewater Treatise* (1838): “if independent witnesses can be found, who speak the truth more frequently than falsehood, *it is ALWAYS possible to assign a number of independent witnesses, the improbability of the falsehood of whose concurring testimonies shall be greater than that of the improbability of the miracle itself.*” Aaname: de laatste is niet o. Dus: we moeten concrete getuigenissen nauwkeurig onderzoeken. Cf. John Earman, *Hume's Abject Failure. The Argument against Miracles* (OUP, 2000) en het college over wonderen in de serie Godsdienstfilosofie (ISBN 90 8530 050 9). Programma dit college.

Hoofdstuk II: De getuigenverklaringen verklaard

a. Het historische materiaal. De bewijslast voor het bestaan van een wonder: (A) dat gebeurtenis G plaats had; (B) dat G onmogelijk is in het licht der natuurwetten. Criteria voor het beoordelen van getuigenverklaringen: aantal, onafhankelijkheid, betrouwbaarheid, opleiding en expertise, belangeloosheid, nabijheid tot de gebeurtenis in tijd en ruimte, enz. Bezie de overgeleverde verklaringen over de opstanding in dit licht. Dan valt op: (1) ze zijn alle verval in Christelijke bronnen; (2) deze bronnen zijn gecanoniseerd door kerken (b.v. de evangeliën van Thomas, Peter, Philip, Maria, Judas, enz. zijn niet erkend); (3) Ze dateren vroegstens van 53-7 (Paulus' 1e brief aan de Corinthiërs) of 65-75 (Marcus) en zijn niet geschreven door ooggetuigen; (4) Er is een belangrijke contradictie tussen 1 Cor. 15:40-50 (sooma pneumaticon) en Marcus e.v. (lege graf); (5) Marcus 16:8: “En zij zeiden niemand iets, want zij waren bevreesd”. (6) Vele contradicties tussen de 4 evangeliën. (7) Marcus 16:9: Mar. Magd.: “zeven boze geesten”.

b. Een Humeaanse conclusie. Wat is (cf. Hume's maxime) nu waarschijnlijker? Dat het wonder plaats vond (gezien onze wetenschappelijke achtergrondkennis) of dat de getuigen (te goeder trouw!) de onwaarheid spreken? NB: de bronnen dateren van minstens 20 jaar na de beschreven gebeurtenis; vaak 40-100 jaar erna.

c. Swinburne's verklaring. “Hume's worst mistake was to suppose that the only relevant

Godsgeloof of atheïsme?

HOORCOLLEGE OVER DE FILOSOFISCHE STRIJD DER WERELDBESCHOUWINGEN

De opstanding van Jezus als superwonder

background theory to be established from wider evidence was a scientific theory about what are the laws of nature. But any theory showing whether laws of nature are ultimate or whether they depend on something higher for their operation is crucially relevant... if there is a God, then whether and for how long and under what circumstances laws of nature operate depends on God” (*Resurrection*, p. 25). S. argumenteert dat *als* God bestaat, het opstandingswonder niet zo onwaarschijnlijk is, zodat het *a posteriori* empirische bewijsmateriaal veel minder sterk hoeft te zijn dan Hume dacht. Waarom is het opstandingswonder dan niet zo onwaarschijnlijk? S.:(1) de mens is zondig en moet boeten t.o. de schepper; (2) de zondigheid is zo groot dat de mens niet in staat is tot afdoende boetedoening; (3) God schiep de mens naar zijn beeld en vereenzelvigd zich met hem en zijn lijden; (4) daarom zal God zichzelf willen offeren om de menselijke zonden te verzoenen; (5) daartoe moet hij zich als mens incarneren; (6) de waarschijnlijkheid dat Jezus deze incarnatie was is groter dan bij alle andere wijzen uit de wereldgeschiedenis; (7) God moet dan ahw zijn handtekening op Jezus hebben gezet om ons de incarnatie en verzoening duidelijk te maken. Dit is de functie van de lichamelijke opstanding.

Hoofdstuk III: De afweging der waarschijnlijkheden

- a. Een alternatieve hypothese.** *Collective Storytelling*, het geheugen als *updating machine*; *Cognitive dissonance*. Cf. Leon Festinger, *A Theory of Cognitive Dissonance* (1957); W.A. Wagenaar & H. Crombag, *The Popular Policeman and other Cases* (AUP, 2005). Een nieuwe zondvloed met vliegende schotels. Collaborative storytelling binnen de Jezus-secte na de kruisiging. Cf. Matth. 19:27-29. Bekeringsdrift ook verklaard.
- b. Vergelijking van $P(e/h&k)$ der hypothesen.** Hoe waarschijnlijk is een *fake*-zelfopoffering van God à la Swinburne? Hoe waarschijnlijk zijn de opstandingsverhalen gezien de hypothese van collaborative storytelling en de culturele omgeving van Jezus?
- c. Vergelijking van $P(h/k)$ der hypothesen.** Extensief empirisch onderzoek versus wijsgerige argumenten voor Gods bestaan. Conclusies en vooruitblik naar college 6.

Godsgeloof of atheïsme?

HOORCOLLEGE OVER DE FILOSOFISCHE STRIJD DER WERELDBESCHOUWINGEN

Kosmologische redeneringen

Motto 1: “Werkelijk, het lijkt erop dat de hedendaagse wetenschap, met één zwiep terug over de eeuwen, erin is geslaagd getuigenis af te leggen van dat strenge moment van het oorspronkelijke *Fiat Lux*, toen tezamen met materie uit het niets een zee van licht en straling losbarstte, en de elementen spleten en woelden en miljoenen melkwegen vormden... Dus, de schepping had plaats. Wij zeggen: dus er is een Schepper. Dus: God bestaat!” (Paus Pius XII, *Una Ora*, 22 nov. 1951, vrij uit het Italiaans vertaald, *Acta Apostolicae Sedis - Commentarium Officiale* 44 (1952), pp. 31-43.

Motto 2: “There is quite a chance that, if there is a God, he will make something of the finitude and complexity of a universe. It is very unlikely that a universe would exist uncaused, but rather more likely that God would exist uncaused. Hence the argument from the existence of the universe to the existence of God is a good C-inductive argument” (Richard Swinburne, *The Existence of God*, OUP 2004, p. 152).

Hoofdstuk I: Soorten kosmologische redeneringen (KR)

a. Problemstelling. Ter vermijding van “gatentheologie” gaat Swinburne uit van verschijnselen die “too odd” of “too big” zijn voor wetenschappelijke verklaring. College 5: “too odd”: wonderen. Maar wat empirisch vaststelbaar is, namelijk de getuigenissen over wonderen, kan beter wetenschappelijk worden verklaard dan door een werkelijk gebeurd wonder aan te nemen. Dit college: “too big”, b.v. het bestaan van het universum. Classificatie van kosmologische redeneringen: logische vorm (deductief/inductief, enz.); modaal of temporeel; naar premissen. Betoog hoofdstuk 1: inductieve KR beter dan deductieve.

b. Deductieve redeneringen. De modale KR: (1) iets contingents bestaat; (2) alles heeft een voldoende oorzaak; (3) iets contingents kan nooit een voldoende oorzaak zijn; (4) dus er bestaat een noodzakelijke oorzaak (= God). Twee problemen: premisse (3) is onaanvaardbaar; ‘= God’ is niet evident. De oneindige regressie KR: (1*) elke gebeurtenis is (deels) veroorzaakt door eerdere gebeurtenissen; (2*) oneindige causale regressies zijn onmogelijk; (3*) dus er moet een eerste oorzaak bestaan (= God). Vroeger: paradoxen van oneindigheid. *But Cantor came and all was light*. Cantors definitie van een oneindige verzameling: een verzameling die in een 1-1 correspon-

Kosmologische redeneringen

tie gebracht kan worden met een eigenlijke deelverzameling. William Lane Craigs verdediging van (2*): het actueel oneindig kan niet bestaan (*kalam* KR). Twee tegenargumenten: hoe actueel/potentieel onderscheiden? Wat gaat mis bij Craigs gebruik van “Hilberts hotel”?

c. Inductieve redeneringen. C-inductieve redeneringen (confirmaties) en P-inductieve redeneringen. Wanneer is een redenering een goede C-inductieve redenering? Per def.: indien $P(h|e \& k) > P(h|k)$. En dit is het geval indien voldaan is aan de relevantie conditie $P(e|h \& k) > P(e|k)$, of ook $P(e|h \& k) > P(e| \neg h \& k)$.

Ter herinnering het theorema van Bayes:
$$P(e|h \& k) = \frac{P(e|h \& k) \cdot P(h|k)}{P(e|k)}$$

Hoofdstuk II: Swinburne's C-inductieve kosmologische redenering

a. Een oneindig oud universum. Swinburne moet dus aannemelijk maken dat het bestaan van het universum waarschijnlijker is gegeven Gods bestaan dan indien God niet bestaat: $P(e|h \& k) > P(e| \neg h \& k)$, waar e is het bestaan van het universum en h is theïsme. Diachrone en synchrone oorzaken. Tijdsneden van het universum; wat is e?. Snede t_0 veroorzaakt door t_{-1} , t_{-1} door t_{-2} , enz. Het scenario van een oneindig oud universum: geen mogelijk tijdstip is vroeg genoeg voor God om het bestaan van het heelal diachroom te veroorzaken. Swinburne: “the whole infinite series will have no full explanation at all, for there will be no causes of members of the series lying outside the series” (EG, p. 142). Doch het beginsel dat S. hier toepast geldt slechts voor eindige reeksen: “in so far as a finite collection of states has a cause, it has its cause outside the collection” (ibid.). Cf. Cantor! Dus: bij oneindig oud universum geen mogelijk explanandum voor theïsme.

b. God als synchrone steunende oorzaak. Kan men dan zeggen dat God op elk moment het universum synchroom veroorzaakt (God als *instandhouder* van het bestaan)? Dit veronderstelt echter dat het universum op elk moment in het niet zou verzinken indien God het niet in stand hield. Waarom zouden we dat aannemen? Dus: wederom geen aanvaardbaar explanandum voor theïsme.

c. Een eindig oud universum. We moeten ons heil dus wel verwachten van dit resterende

Godsgeloof of atheïsme?

HOORCOLLEGE OVER DE FILOSOFISCHE STRIJD DER WERELDBESCHOUWINGEN

Kosmologische redeneringen

scenario. Leve Pius XIII! Maar werkt het? Twee kandidaten voor een “vroegste staat” van het universum: een punt-singulariteit PS (oneindige dichtheid) of een zeer dichte singulariteit ZDS. Swinburne moet nu beargumenteren ofwel dat PS waarschijnlijker is gegeven Gods bestaan dan als God niet bestaat, ofwel dat ZDS waarschijnlijker is gegeven Gods bestaan dan als God niet bestaat. Daartoe moet hij ook beargumenteren dat Gods bestaan als bruut feit waarschijnlijker is dan het bestaan van PS (of van ZDS) als bruut feit. Zie motto 2: “It is very unlikely that a universe would exist uncaused, but rather more likely that God would exist uncaused”. Lukt dit?

Hoofdstuk III: Simplex veri sigillum?

a. Intrinsieke waarschijnlijkheid van God en van de singulariteit. Wat voor notie van “waarschijnlijkheid” hanteert Swinburne in het laatste citaat? Niet: statistisch, fysisch. Epistemisch? Hoe deze *prior probability* te bepalen? *S: simplex veri sigillum.* Maar: is God eenvoudiger dan het universum, of ZDS, of PS, zoals Swinburne stelt? ‘Eenvoud’ een “attributief” adjectief (t.o. “predicatief”, P. Geach). Geen gemene eenvoudmaat voor God en PS of ZDS. Stel die was er wel (b.v. Wittgenstein TLP)? Dan God complexer.

b. $P(e|h&k)$ indien $e = PS$. Swinburne: waarschijnlijkheid universum gegeven God is $1/2$. Maar geldt dit ook voor $e=PS$? Quentin Smith: een PS is een chaotische toestand. Greep God dan in na de PS? Quentin Smith: *incompetent planning!* Dus: S. toont niet aan dat voldaan is aan het relevantecriterium $P(e|h&k) > P(e|~h&k)$. Bovendien is het spreken van een oorzaak van PS onzin (geen tijdsparemeter meer).

c. $P(e|h&k)$ indien $e = ZDS$. Nu is het ontstaan van de mens wellicht voorspelbaar. Maar: een fysische oorzaak van ZDS is aannemelijk. Alternatieve fysische verklaringen, zoals een bouncing universe! Dus: optie (c) heeft nog meer het risico van een “gatengod” dan optie (b). Conclusie: zelfs de Big Bang theorie biedt geen grote kansen aan kosmologische argumenten voor het bestaan van God! Cf. Michael Martin & Ricki Monnier, eds., *The Improbability of God* (Prometheus Books 2006) voor de artikelen van Quentin Smith.

Godsgeloof of atheïsme?

- 25 -

HOORCOLLEGE OVER DE FILOSOFISCHE STRIJD DER WERELDBESCHOUWINGEN

Redeneringen voor en tegen intelligent ontwerp

Motto 1: “We hebben reeds gezien dat DNA en eiwitten informatierijke biomoleculen zijn die complexe specificiteit vertonen. Het is dan ook rationeel om de conclusie te trekken dat er ook hier sprake is van een intelligent ontwerp... We vinden het vanzelfsprekend dat de tekst van een boek voortkomt uit de intelligentie en creativiteit van een auteur. Omdat taal en DNA dezelfde structuur hebben is een intelligent ontwerp ook voor DNA een redelijke gevolgtrekking.” (Cees Dekker, “Het mysterie van de oorsprong van het leven”, in Schitterend ongeluk, Dekker et al., Ten Have 2005, p. 98).

Motto 2: “The basic mistake of those who regarded Darwin’s discoveries as destructive of the argument from spatial order is that they ignored the fact that only certain processes acting on a certain initial kind of inorganic matter would have produced human bodies (...) and that it is a priori improbable that the processes and initial matter would be of the right kind, but that this is to be expected if theism is true.” (Richard Swinburne, The Existence of God, OUP 2004, p. 168).

Hoofdstuk I: Van Nieuwentijt en Paley tot Darwin en daarna

a. Probleemstelling. C-inductieve kosmologische redeneringen voor het bestaan van God bleken niet overtuigend te zijn (college 6). Hoe zit het nu met z.g. “ontwerpredeneringen”? Niet: “argument from design” maar: “argument to design”. Inhoud van deze rederingen: (1) Empirisch verschijnsel V heeft eigenschap E; (2) E is functioneel of doelgericht; (3) Daarom moet E worden verklaard als product van een ontwerp(er). Globale en lokale ontwerpargumenten. Waarom de lokale opkomen na Newton. Drie constructies van hun logische vorm: deductie, analogieredenering of “likelijkheid”-redenering. Opzet van dit eerste hoofdstuk. Het horlogevoorbeeld in John Ray, *The Wisdom of God Manifested in the Works of Creation* (1691); Bernard Nieuwentijt, *Het regt gebruik der wereldbeschouwingen, ter overtuiging van ongodisten en ongelovigen* (1715); William Paley, *Natural Theology* (1802). Vgl. ook Motto 1.

b. De ontwerp-redenering als deductieve redenering. (1) Elk verschijnsel met functionele complexiteit moet vervaardigd zijn door een ontwerper (b.v. horloge); (2) Organismen vertonen functionele complexiteit; dus (3) Organismen (althans de eerste van een soort) moeten vervaardigd zijn door een ontwerper. Maar: we concluderen bij een artefact tot een maker op grond van

Godsgeloof of atheïsme?

HOORCOLLEGE OVER DE FILOSOFISCHE STRIJD DER WERELDBESCHOUWINGEN

Redeneringen voor en tegen intelligent ontwerp

allerlei achtergrondkennis, niet (louter) op grond van functionele complexiteit. Dus: premisse (1) is ongelooftwaardig. Vgl. Cees Dekker.

c. Als analogieredenering. (1) Een functioneel complex horloge is gemaakt door een ontwerper; (2) Organismen lijken op artefacten o.m. in hun functionele complexiteit; (3) Analoge effecten komen voort uit analoge oorzaken; (4) Dus zijn (de eerste) organismen (van een soort) waarschijnlijk ook gemaakt door een ontwerper. David Hume (*Dialogues Concerning Natural Religion*, 1779): de analogie is gebrekkig; indien ze overtuigend was zouden we tot *polytheïsme van lichamelijke, niet-almachtige, en niet uit het niets scheppende goden* moeten concluderen. Veronderstel niet meer in de oorzaak...!

d. Als Likelihood redenering. $P(e|h \& k) > P(e | \sim h \& k)$, waar e staat voor functionele complexiteit en h voor theïsme. Waar staat $\sim h$ voor? Tot Darwin: louter voor de atomistische hypothese dat de eerste individuen van elke soort zijn ontstaan door willekeurige atoombotsingen. Dan is het een goede argumentatie. Maar dit wordt geheel anders na Darwin. Darwins weerlegging van “Special Creation” in *The Origin of Species* (1859). Waarom de evolutietheorie empirisch veel adequater is dan theïsme voor e.

Hoofdstuk II: Van locale naar globale (*fine-tuning*) ontwerp-redeneringen

a. Hachelijkheid van locale ontwerp-redeneringen. Michael Behe over “the modern intelligent design hypothesis”. Cf. b.v. Neil Manson, ed., *God and Design* (Routledge 2003). Het flagellum van bacteria als voorbeeld van een “onreducerbaar complex systeem”? Kan zo’n systeem werkelijk niet evolutionair zijn ontstaan? Exaptaties, complexiteitsreductie (b.v. verlies van functionele overvloed), enz. Dus: dit zijn *God-of-the-gaps* redeneringen. Globale ontwerpredeneringen lijken dit lot te vermijden.

b. The argument from fine-tuning. Def.: het universum is “fijn-afgestemd” voor (menselijk) leven indien kleine wijzigingen in de waarden van natuurconstanten/beginvoorwaarden van het heelal (menselijk) leven onmogelijk hadden gemaakt. B.v. waarde van de cosmologische constante; sterkte van gravitatie; enz. Nu stelt men: $P(e|h \& k) > P(e | \sim h \& k)$, waar e staat voor fijn-afgestemd zijn etc.

Godsgeloof of atheïsme?

HOORCOLLEGE OVER DE FILOSOFISCHE STRIJD DER WERELDBESCHOUWINGEN

Redeneringen voor en tegen intelligent ontwerp

c. Waarom de omweg via de Big Bang? Swinburne (*The Existence of God*, p. 188): “What reason would God have for taking an evolutionary route? If his only aim in creating a universe was to populate it with human beings, there would indeed be no point in producing them by a long evolutionary process. But there are other good features of the universe that God has good reason to bring about.” De schoonheidsredenering. Waarom het “God is ondoorgroendelijk” antwoord is een boemerang is voor de theïst.

Hoofdstuk III: Evaluatie van fine-tuning redeneringen

a. Het zwakke anthropische beginsel. Kan *fine-tuning* gezien worden als empirische evidentie voor de hypothese dat God bestaat? Het probleem van waarnemingsselectieeffecten (WSE); voorbeeld van de visser. Swinburne’s antwoord: het vuurpeleton. Crux: gaat het om een waarschijnlijkheidsredeneringen of om de *a priori* waarschijnlijkheid van de hypothese op grond van achtergrondkennis? Een dilemma.

b. Problemen rond waarschijnlijkheid. Wat kunnen we bedoelen wanneer we zeggen dat fine-tuning “onwaarschijnlijk” is? Fysische P? Statistische P? De keuze van de referentieklassie van mogelijke waarden. B.v. alle logisch mogelijke reële waarden van 0 tot ∞ ? Dan hebben we een “normalisatieprobleem”. De schaal van alle waarden van fysische constanten, d.w.z. Van 0 tot $10^{40}G_0$? Maar dat is willekeurig!

c. Fine-tuning for what? De schaal van het universum. Cees Dekker: “Ook verschijnen er de laatste jaren publicaties die er op duiden dat... buitenaards leven waarschijnlijk niet bestaat. Directe gevolgtrekking hiervan zou zijn dat wij als mensen een unieke positie in deze kosmos innemen” (ibid., p. 47). Vlg. Dekker pleit dit voor ontwerp. Maar is dat zo?

d. Hoe groot is P(e|h&k)? Swinburne’s argumentatie voor $>1/2$. Maar: men kan ontwerpredeneringen niet los zien van kosmologische. Dus: geen plaats voor ontwerp in een oneindig oud universum. Hoe zit het met ontwerp bij $e = PS$ (zie college 6)? Dan moet $P(e|h&k)$ uiterst laag zijn (Quentin Smith!). En hoe bij $e = ZDS$? Opnieuw het probleem van de gatheologie. Al met al zijn ontwerpargumenten weinig overtuigend.

Godsgeloof of atheïsme?

HOORCOLLEGE OVER DE FILOSOFISCHE STRIJD DER WERELDBESCHOUWINGEN

Religieuze ervaring

Motto 1: “I shall consider some eleven arguments. I shall claim that for most of these e_n , where $n = 1, \dots, 11$, $P(h|e_n \& k) > P(h|k)$ - that is the argument is a good C-inductive argument for the existence of God... The crucial issue to which we will eventually come is whether $P(h|e_{11} \& k) / 1/2$.” (Richard Swinburne, *The Existence of God*, OUP 2004, p. 17).

Motto 2: “However, once we start talking about accumulating evidence in this sense, it seems to me that the only interesting question to consider is how a given proposition stands in the light of all of the relevant available evidence... But... this makes it very hard to be sure that one has succeeded in setting out a good probabilistic argument for any hotly disputed conclusion.” (Graham Oppy, *Arguing about Gods*, CUP 2006, p. 6).

Hoofdstuk I: Van C-inductie naar P-inductie.

a. De accumulatie-strategie. C- en P- inductieve redeneringen. Swinburne: “A priori the existence of anything at all logically contingent, even God, may seem vastly improbable, or at least not very probable” (EG, p. 151). De vraag wordt dan: kan de reeks van C-inductieve redeneringen deze initiële onwaarschijnlijkheid compenseren (swamping)? Enkele problemen: (1) hoe volledig is S's overzicht van bewijsmateriaal voor en tegen Gods bestaan? Problemen van kwaad en verborgenheid Gods. Ineffectiviteit van bidden. *Arguments from scale*, enz. (cf. Oppy). (2) Probleem van berekenbaarheid. Hoe goed de C-inductieve redeneringen zijn, kan S. niet in preciese getallen uitdrukken. Dus kan hij ook niet *uitrekenen* of de optelling van “goede” C-inductieve redeneringen leidt tot een goede P-inductieve redenering. Tenslotte (3) probleem van de drempelwaarde voor legitieme overtuigingen. Waarom zou die slechts zijn $P(h|e_{1-11} \& k) > P(h|e_{1-11} \& k)$? Is geloven dat p een verdienste, indien het geloof sterker is dan het bewijsmateriaal legitimeert?

b. Religieuze ervaring. Swinburne lost probleem (2) op door zijn redenering op grond van religieuze ervaring. (1*) *The Principle of Credulity*: “all basic beliefs... are - in the absence of counter evidence - probably true; the mere fact that you have a (basic) belief is grounds for believing it”. (2*) *The Principle of Testimony*: “the experiences of others are (probably, in the absence of counter

Godsgeloof of atheïsme?

HOORCOLLEGE OVER DE FILOSOFISCHE STRIJD DER WERELDBESCHOUWINGEN

Religieuze ervaring

evidence) as they report them”. (3*) Op grond van deze premissen is het feit dat vele mensen religieuze ervaringen hebben “van” God een zeer sterk argument voor het bestaan van God. Waarom (1*) en (2*) fundamenteel zijn.

c. Omkering van de bewijslast. Gezien (b) moet men een sterke “defeater” hebben (argument tegen Gods bestaan), die aantoont “that it is very very probable that x was not present where x was apparently perceived”. Maar dit is moeilijk want God is alomtegenwoordig! Dus: nu moet de atheïst argumenten gaan leveren tegen Gods bestaan! Maar: beginselen (1*) en (2*) leveren ook een sterk argument tegen Gods bestaan op, nl. gezien de afwezigheid van Godservaringen van veel mensen en de alomtegenwoordigheid van God (*Argument from Hiddenness*). Waarom Swinburne’s oplossing voor het probleem van Gods verborgenheid (evidente presentie zou ons van onze vrijheid beroven) niet overtuigt (er zouden dan geen gelovigen moeten zijn!).

Hoofdstuk II: Agnosticisme of atheïsme?

a. Waarom omkering van de bewijslast niet werkt. Vier *defeaters* van de redenering op grond van religieuze ervaringen zijn sterker dan Swinburne denkt: (1) Veel religieuze ervaringen zijn symptomen van psychische syndromen (schizofrenie, temporaalkwabepilepsie enz.) of vergiftiging (Pythia, drugs, hallucinogene paddo’s). (2) Veel religieuze ervaringen zijn onwaar indien monotheïsme waar is (religieuze diversiteit), terwijl de monotheïstische god door zijn onlichamelijkheid geen waarneembare fenomenale eigenschappen heeft, dus hij kan niet ervaren worden. (3) Religieuze ervaringen pleiten daarom eerder voor polytheïsme dan voor monotheïsme (lichamelijke goden, en ze sluiten elkaar niet uit). Moeten we dus een *Principle of Gullibility* aanvaarden? (4). Een alternatieve verklaring van religieuze ervaringen is sterker dan de religieuze (enkele dilemma’s). Kortom: de accumulatiestrategie kan niet worden gered door een omkering van de bewijslast. Dus: de accumulatiestrategie mislukt.

b. De a priori onwaarschijnlijkheid van goden. Terug naar college 1: specifiek-religieuze onderzoeksmethoden niet valideerbaar. Het bestaan van goden en God onwaarschijnlijk gezien onze achtergrondkennis (neurowetenschappen, evolutietheorie). Swinburne’s poging achter-

Godsgeloof of atheïsme?

HOORCOLLEGE OVER DE FILOSOFISCHE STRIJD DER WERELDBESCHOUWINGEN

Religieuze ervaring

grondkennis uit te schakelen: bij theorieën met alomvattend voorspellend vermogen is er geen achtergrondkennis. Vier aspecten van voorspellend vermogen: omvang, diversiteit, detail, kracht. Waarom deze poging een *fallacy of ambiguity* is (en in strijd is met Swinburne's poging een *God-of-the-gaps* te vermijden). Indien Gods bestaan *a priori* onwaarschijnlijk is en er geen overtuigend P-inductief argument voor bestaat, moeten we tot atheïsme concluderen. Welk atheïsme?

c. Soorten atheïsme. Zwak atheïsme & agnosticisme. Sterk atheïsme. Universeel en particulier atheïsme. Een probleem: de herdefinieerbaarheid van 'God'. Cf. A. Kenny, *What I Believe* (Continuum 2006), p. 21: "The atheist says that no matter what definition you choose, 'God exists' is always false". Dit kan de atheïst niet zeggen. De

noodzaak van een algemene godsdefinitie voor sterk universeel atheïsme ("wezens die lijken op personen maar niet behoren tot de evolutionair ontstane levende wezens"). Universeel klassiek atheïsme en semantisch atheïsme. Mijn positie: disjunctief atheïsme.

Hoofdstuk III: Laatste vragen.

a. De waarheidsvraag en de nutsvraag. Klassiek vooroordeel: atheïsme is schadelijk voor de maatschappelijke orde. Kan de nutsvraag t.a.v. godsdienst in zijn algemeenheid beantwoord worden? Waarom men hier agnost moet zijn. Godsdienstkritiek dient in de eerste plaats het vinden van waarheid. Maar er is ook een extern nut: godsdienstkritiek en tolerantie. Omdat er geen valide methoden van waarheidsvinding over goden zijn, dient aan kerken enz. *geen enkel* intellectueel (of moreel) gewin toe te komen.

Godsgeloof of atheïsme?

- 31 -

HOORCOLLEGE OVER DE FILOSOFISCHE STRIJD DER WERELDBESCHOUWINGEN

b. “Moeten we zozeer op ons verstand vertrouwen?” Religieuze minachting voor het verstand van Paulus tot Kierkegaard. Maar voor waarheidsvinding is er niets beters.

c. De zin van het leven. Klassiek vooroordeel: religie is onontbeerlijk voor zingeving, met name aan lijden en dood. Maar reli-zingeving is vaak wreed (lijden is straf) en illusoir (dood is slechts een overgang naar eeuwig leven). Niveaus van zingeving: de soort, de groep, het individu. Steven Weinberg (NYR 25-9-08, p. 76): “Living without God isn’t easy. But its very difficulty offers one [a] consolation—that there is a certain honour, or perhaps just a grim satisfaction, in facing up to our condition without despair and without wishful thinking, with good humour, but without God”.

Van Babylon tot New York

HOORCOLLEGE OVER 5000 JAAR STADSGESCHIEDENIS

De stad is een intrigerend fenomeen. Al duizenden jaren wordt er door mensen in gewoon en geleefd. Het is bovendien de plek bij uitstek waar wordt gehandeld, religie en cultuur worden aangeboden en van waaruit wordt bestuurd. In deze collegereeks wordt een levendig overzicht gegeven van bijna 5000 jaar stadsgeschiedenis aan de hand van een aantal concrete steden in verschillende fasen van hun ontwikkeling. Ideaaltypen als de klassieke stad, de middeleeuwse stad, de barokstad en de moderne stad worden gekoppeld aan de lotgevallen van echte steden en aan de opvattingen en ambities van stedelingen en planologen van vlees en bloed.

Sprekers

Drs. Herman Beliën is historicus en docent aan de Universiteit van Amsterdam. Beliën schreef diverse onderwijsboeken, reisgidsen en historische boeken voor een groter publiek, zoals *De Nederlandse geschiedenis in een notendop*. In 1999 en 2000 presenteerde hij twee tv-programma's voor de NPS: *De quiz van de eeuw* en *Bestaat Nederland wel?*, een reeks van tien documentaires over de Nederlandse cultuur. Van hem zijn eerder hoorcolleges op audio-cd verschenen over de vaderlandse geschiedenis.

Prof. dr. Fik Meijer is emeritushoogleraar Oude Geschiedenis aan de Universiteit van Amsterdam, vertaler en schrijver. Hij publiceerde o.a. *Keizers sterven niet in bed* en *Gladiatoren*. Van hem zijn eerder hoorcolleges op audio-cd verschenen over de klassieke oudheid en de Olympische Spelen.

Dr. Paul Knevel is als universitair docent verbonden aan de Opleiding Geschiedenis van de Universiteit van Amsterdam. Hij publiceert regelmatig over uiteenlopende onderwerpen uit de geschiedenis van Nederland in de vroegmoderne tijd. Tot zijn recente publicaties behoort *Geschiedenis op straat*, *Wandelingen door de geschiedenis van Nederland* (samen met Herman Beliën en Ineke van Tol).

Klinkende geschiedenis

HOORCOLLEGE OVER WESTERSE MUZIEKGESCHIEDENIS

In dit acht uur durende hoorcollege neemt Leo Samama de luisteraar mee door de geschiedenis van de westerse klassieke muziek. Beginnend bij de kunstuitingen van de troubadours in Frankrijk tot de composities van de moderne klassieke muziek. Daarnaast komen de belangrijkste periodes aan bod, waaronder de barok, de Weense Klassieken, de romantiek en de 20e eeuw. Een cultuurhistorische kijk op ons muzikale verleden. Samama illustreert zijn college met muziekfragmenten van CD en piano.

Spreker

Drs. Leo Samama is componist, schrijver en directeur van het Nederlands Kamerkoor. Na zijn studie muziekwetenschappen aan de Universiteit Utrecht, doceerde hij o.a. aan de conservatoria van Utrecht en Den Haag. Hij heeft veel gepubliceerd en heeft meerdere composities op zijn naam staan voor koor, orkest en solo-instrumenten. Van hem zijn eerder hoorcolleges op audio-cd verschenen over *Mozart* en *Beethoven*.

Overspelige vrouwen

HOORCOLLEGE OVER DESPERATE HOUSEWIVES IN DE WERELDLITERAATUUR

Wat hebben Madame Bovary, Anna Karenina, de prinses van Clèves, Hester Prynne, Effi Briest en Eline Vere met elkaar gemeen? Zij zijn klassieke romanfiguren én overspelige vrouwen. De romans waarin zij voorkomen zijn geschreven in voorgaande eeuwen. Maar het thema van liefde en passie in conflict met plicht en rede, wordt in elk van deze boeken zo behandeld dat de personages en hun ontwikkeling ook voor de moderne lezer volstrekt overtuigend zijn. Maarten van Buuren plaatst de schrijvers en hun romans in een cultuurhistorisch perspectief. Tijden veranderen, maar de mens blijft hetzelfde. Toch laten de romanpersonages zien dat zij zichzelf telkens anders definiëren: de conventies van de tijd waarin ze leven bepalen wel degelijk hun zelfbeeld.

Spreker

Prof. dr. Maarten van Buuren is als hoogleraar Franse taal- en letterkunde verbonden aan de Universiteit Utrecht. Hij is gespecialiseerd in literatuurtheorie en Franse literatuur uit de 19e en 20e eeuw. Hij is tevens essayist, vertaler en auteur van het boek *Moderne Franse Literatuur*.

De menselijke toon

HOORCOLLEGE OVER DE FILOSOFIE VAN DE MODERNE MENS

De moderne mens is een paradoxaal wezen dat - hoe rationeel ook - bij de diepste levensbeslissingen liever op het gevoel dan op de rede terugvalt. Hij doorziet de natuur wetenschappelijk, maar laat zich even graag door haar overweldigen. Hij kan (bijna) alles, maar weet niet of hij ook alles mag. In deze collegeserie laat Ger Groot zien welke filosofische ideeën de mens gevormd hebben tot het wezen dat hij nu is. In veel muziekwerken resoneren filosofische gedachten mee die deze ontwikkeling illustreren. Soms geschreven door componisten die zelf filosofen waren, zoals Rousseau en Nietzsche. Door gebruikmaking van diverse muziekfragmenten ontvouwt zich een muzikaal gedachte-panorama waarin we de hedendaagse mens langzaam geboren zien worden.

Spreker

Dr. Ger Groot doceert wijsgerige antropologie en cultuurfilosofie aan de Erasmus Universiteit Rotterdam. Daarnaast publiceert hij veelvuldig beschouwingen, boekbesprekingen en opiniestukken in dag- en weekbladen en culturele tijdschriften. Zijn meest recente boeken zijn *Vier ongemakkelijke filosofen: Nietzsche, Cioran, Bataille, Derrida* (2003), *Het krediet van het credo: godsdienst, ongeloof, katholicisme* (2006) en *De gelukkigste illusies: over kwaad en verlossing* (2008).

Vaderlandsliefde

HOORCOLLEGE OVER NATIONALISME EN NATIONAAL GEVOEL IN EUROPA

Het nationalisme beheerst sinds twee eeuwen het Europese politieke denken. Begrippen als 'natie' en 'nationalisme' worden vaak in tegenstrijdige en uiteenlopende betekenissen gebruikt en met een gebrekkige kennis over de cultuurhistorische achtergronden. Joep Leerssen zet in dit hoorcollege de zaken op een rij. Wat is de oorsprong van het huidige statensysteem in Europa en in hoeverre weerspiegelt dat statensysteem onderliggende nationale identiteiten? Is de natie een politiek, cultureel of etnisch begrip? Wanneer is het nationalisme ontstaan als politiek programma en welke invloed heeft het op de Europese geschiedenis uitgeoefend? Wat kan de geschiedenis ons leren voor onze hedendaagse conflicten over burgerschap, cultuur en identiteit?

Spreker

Prof. dr. Joep Leerssen is hoogleraar Moderne Europese Letterkunde aan de Universiteit van Amsterdam. Hij publiceerde in binnen- en buitenland talloze artikelen en boeken over nationale stereotypen en over het verband tussen literatuur, historisch besef en nationalisme. In 2006 verscheen van zijn hand *De bronnen van het vaderland*, over taal, literatuur en de afbakening van Nederland in de periode 1806 - 1890. Joep Leerssen is lid van de KNAW en een van de winnaars van de Spinozaprijs 2008.

Christiaan Huygens

HOORCOLLEGE OVER DE ECHTE NATUURWETENSCHAP

De Nederlandse wetenschapper Christiaan Huygens (1629-1695) leverde een buitengewoon grote bijdrage aan de ontwikkeling van de klassieke mechanica en de natuurkunde. Met veel begrippen uit Huygens' theorie hebben we dagelijks te maken, zoals plaats, tijd, snelheid, versnelling, massa, kracht, energie, impuls en meer. Maar hoe werkt dit stuk natuurkunde en waar is het op gebaseerd? Vincent Icke bespreekt op boeiende wijze en aan de hand van herkenbare en praktische voorbeelden de meest fundamentele zaken uit de klassieke mechanica.

Spreker

Prof. dr. Vincent Icke is hoogleraar theoretische sterrenkunde aan de Universiteit Leiden en bijzonder hoogleraar kosmologie aan de Universiteit van Amsterdam. Voor het NRC Handelsblad schreef hij jarenlang populair-wetenschappelijke columns over uiteenlopende onderwerpen en verschijnselen in de natuurwetenschappen. In boekvorm verscheen van zijn hand o.a. *De Eekhoornformule, Passie en Precisie* en *Niks relatief*.

Tweede Wereldoorlog

HOORCOLLEGE OVER 'S WERELDS GROOTSTE GEWAPENDE CONFLICT

In zijn vier uur durende hoorcollege analyseert Maarten van Rossem het ontstaan, het verloop en de gevolgen van het omvangrijkste gewapende conflict dat de wereld gekend heeft. Hij neemt de luisteraar mee langs de belangrijkste beslismomenten van de Tweede Wereldoorlog die van doorslaggevende betekenis waren. Met kennis van de vele historische onderzoeken en met zijn unieke humor gaat hij verder dan de bekende feiten en biedt hij een totaalbeeld van dit grote conflict.

Spreker

Prof. dr. Maarten van Rossem is emeritus hoogleraar aan de Universiteit Utrecht. Hij heeft diverse werken over historische onderwerpen op zijn naam, waaronder boeken voor een breed publiek, zoals *Heeft geschiedenis nut?* en *Drie Oorlogen*.

Aarde en klimaat

HOORCOLLEGE OVER DE GEOLOGISCHE GESCHIEDENIS EN TOEKOMST VAN ONZE PLENEET

Wij hanteren voor onze planeet vaak de menselijke maat en niet de maat van de aarde zelf. De aarde heeft een eigen leven dat al vier en een half miljard jaar duurt. Alle natuurrampen hebben in het verleden al eens plaatsgevonden: een tweehonderd meter hogere en honderd meter lagere zeespiegel, een broeikasaarde met meer dan twintig keer zoveel CO₂ in de atmosfeer en een twintig keer zo snelle zeespiegelstijging als nu. Voor de aarde is dat allemaal niets nieuws. In deze serie colleges laat Kroonenberg zien hoe de aarde écht werkt aan de hand van de drie klimaatextremen die de aarde de laatste 250 miljoen jaar heeft meegemaakt: de *woestijnaarde*, de *broeikasaarde* en de *ijstijdaarde*. De aarde in rood, groen en wit.

Spreker

Prof. dr. Salomon Kroonenberg is sinds 1996 hoogleraar geologie aan de Technische Universiteit Delft en houdt zich daar vooral bezig met hoe delta's en andere sedimentaire systemen zich gedragen bij een veranderende zeespiegel. Daarvoor was hij veertien jaar hoogleraar geologie bij de Landbouw Universiteit Wageningen en de eerste tien jaar van zijn loopbaan werkte hij in diverse geologische functies in Suriname, Swaziland en Colombia. Hij studeerde en promoveerde aan de Universiteit van Amsterdam. Van 2000 tot 2005 was hij voorzitter van de Raad voor Aarde en Klimaat van de Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen. In 2008 ontving hij een ereprofessoraat van de Moskouse Staatsuniversiteit.

De hoorcolleges zijn te bestellen via nrc.nl/academie

Nieuwe titels

In het najaar van 2009 verschijnen nieuwe hoorcolleges van NRC Handelsblad Academie.

NRC **HANDELSBLAD**
ACADEMIE

